

*Prikaz struke filozofija u Hrvatskom biografskom leksikonu,
Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, sv. 5, 2002.*

Uz temeljnu nakanu – prikazati kako je obrađena struka *filozofija* u pet svezaka *Hrvatskog biografskog leksikona* osvrnut ćemo se i na neke probleme koji su pratili ovu ediciju od prvotne ideje do tiskanja I. sveska 1983. god. Velik prinos hrvatskoj leksikografiji, relevantan za povijest hrvatske filozofije, donesen je u biografijama i literaturi članaka ove edicije. Valja se prisjetiti nekoliko slavni prethodnika koji su upotpunjavali ideju stvaranja domaćih biografskih djela. Prvo biografsko djelo nastalo na hrvatskome tlu jest DE VIRIS ILLUSTRIBUS, Zadrana Jurja Begne u XV. st. Pjesnik i filozof Marko Marulić sastavlja krajem XV. st. rukopis DE VETERIS INSTRUMENTI VIRIS ILLUSTRIBUS COMMENTARIUM u kojemu je prikazao stotinjak osoba Staroga zavjeta. Prvi put je tiskan u Zagrebu 1979 (redakcija Š. Jurić) te ponovno u Zagrebu 1984 (prijevod i komentari B. Glavičić). Dubrovčanin Ambroz Ranjina u XVI. st. tiska životopis 29 čuvenih dubrovačkih dominikanaca. Potom Ambroz Gučetić tiska svoje djelo CATALOGUS VIRO RUM EX FAMILIA PRAEDICATORUM IN LITTERIS INSIGNIUM, u Veneciji 1605. U XVII. st. splitski kanonik Marko Dumančić sastavlja SYNOPSIS VIRO RUM ILLUSTRUM SPALATIENSII ET ALIAM VIRO RUM ILLUSTRUM EX DALMATIAE URBIBUS. Rapski (kasnije asiški biskup) Oktavijan Spader-Janković objavljuje u Bologni 1686. g. CATHALOGUS DE MINORIBUS SUAE PROVINCIAE S. HIERONYMI.

Slavni dubrovački pjesnik XVIII. st. Ignjat Đurđević sastavlja VITAE ET CARMINA NONNULORUM ILLUSTRUM CIVIUM RHACUSINORUM (oko 1730) u kojemu donosi šezdesetak životopisa dubrovačkih pisaca (uz primjere književnoga rada na hrvatskom jeziku). Jedno od kapitalnih djela hrvatske biografske književnosti, BIBLIOTHECA RAGUSINA IN QUA RAGUSINI SCRIPTORES EORUMQUE GESTA ET SCRIPTA RECENSENTUR (1726–44) u 4 sveska dominikanca i pjesnika Serafina Crijevića, obrađuje život i djela 435 dubrovačkih pisaca. Crijević je ostavio još jednu rukopisnu zbirku od 142 životopisa dubrovačkih dominikanaca, ICONOTHECA ILLUSTRUM FRATRUM CONGREGATIONIS RAGUSINAE SACRI ORDINIS PRAEDICATORUM (1728). Baltazar Krčelić tiska 1774. u Varaždinu biografsku zbirku SCRIPTORUM EX REGNO SCLAVONIAE A SAECULO XIV. USQUE AD XVIII. INCLUSIVE COLLECTIO. To je prva biografska zbirka tiskana na tlu Hrvatske, u njoj su zastupljena 42 pisca iz Hrvatske. Biografsku zbirku, najveće hagiografsko djelo u hrvatskoj književnosti, napisao je kajkavskim dijalektom Hilarion Gašparoti: *Cvet sveteh ali življenje i čini svecev* (4 sv.) tiskano u Grazu i Beču, 1752–1761.

U XIX. st. povjesničar i književnik Franjo Marija Appendini objavljuje svoje djelo NOTIZIE ISTORICO-CRITICHE SULLA ANTICHITA, STORIA E LETTERATURA DE RAGUSEI, u 2. sv. Dubrovnik, 1802, 1803.

Sredinom XIX. st. tiskaju se u Hrvatskoj mnogi biografski zbornici utemeljeni na suvremenijim leksikografskim načelima. Autori nastoje da ta djela imaju neutralan enciklopedijski pristup. Djelo koje slijedi ta načela jest *DIZIONARIO BIOGRAFICO DEGLI UOMINI ILLUSTRI DELLA DALMAZIA* povjesničara Šime Ljubića, tiskano u Beču 1856. U tom djelu autor donosi 900 biografija istaknutih osoba iz Dalmacije. U Zagrebu je tiskan poznati *Slovník umjetnika jugoslavenskih 1856–60*, Ivana Kukuljevića Sakcinskog, biografski leksikon u kojemu je prikazan životopis 800 južnoslavenskih kipara, slikara i arhitekata. Isti autor objavljuje još dva biografska priručnika: *Glasoviti Hrvati prošlih vijekova*, 1866, i *Književnici u Hrvata s one strane Velebita u prvoj polovini XVII vijeka*, 1869.

Pojava djela Constanta Wurzbacha snažno je djelovala na nacionalna izdanja biografskih leksikona. Wurzbach donosi 24254 biografije, od toga 1053 iz Hrvatske. I u Hrvatskoj se javila težnja za tiskanjem nacionalnog biografskoga leksikona. Novinar i publicist Milan Grlović sastavio je u 3 sveska *Album zaslužnih Hrvata XIX. stoljeća*, tiskano u Zagrebu 1898–1900, sa 150 biografija znanstvenika, kulturnih djelatnika, političara i dr. Grlovićevo je djelo obuhvatilo samo jedno stoljeće pa je problem izradbe općega, sveobuhvatnijega leksikona ostao i dalje. Književnik Velimir Deželić uz podružku Vatroslava Jagića započeo je 1903. prikupljati građu za *Hrvatski biografski leksikon*. To je prijeloman povijesni datum u hrvatskoj leksikografiji i zametak današnjega *Hrvatskog biografskog leksikona*. Zakladom generala i publicista Marka pl. Crljena, koji je 1909. darovnicom ostavio Jugoslavenskoj akademiji iznos od 20.000 kruna za tiskanje Južnoslavenske enciklopedije, formirana je redakcija koja će 1911–1912. izraditi abecadar. U rujnu 1915. g. general pl. Crljen dopušta da se sredstvima zaklade pristupi izradi *Hrvatskog biografskog rječnika*, koji bi poslužio kao predradnja za zamišljenu jugoslavensku enciklopediju. Ogledni arak *Hrvatskog biografskog rječnika* objavljen je 1916. god. te je javnost imala uvid u nacrt budućega djela. Iako taj projekt nije ugledao svjetlo dana bio je vrijedna i korisna građa koja je dvaput poslužila: prvi put u prikupljanju građe povjesničaru Emilu Laszovskom za publikaciju *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti, 925–1925*, tiskane u Zagrebu 1925. Nekoliko desetljeća kasnije građa je predana Jugoslavenskom leksikografskom zavodu kada su započele pripreme za rad na *Hrvatskom biografskom leksikonu*. Iskustva stjecana na *Hrvatskoj enciklopediji* (I–V. sv., 1941–1945) Mate Ujević prenosi 1950. i na rad u Jugoslavenski leksikografski zavod.

Prvi nacrt za *Hrvatski biografski leksikon* izradio je Kruno Krstić 1973. i predao ga Miroslavu Krleži. Zanimljiva je pojedinost da elaborat nosi naslov *Hrvatski bibliografski leksikon*, ali se u tekstu govori o *Hrvatskom biografskom leksikonu*. Tri su kriterija po kojima su uvrštavane osobe u HBL: 1) osobe koje su rođene na tlu Hrvatske bez obzira na narodnost; 2) osobe koje nisu rođene u Hrvatskoj, ali koje su živjele kraće ili duže vrijeme i ostavile značajan trag u kulturi, političkom, znanstvenom i društvenom životu; 3) osobe koje su rođene izvan Hrvatske, ali koje se osjećaju pripadnicima hrvatskoga naroda.

Prvi je njegov urednik bio Nikica Kolumbić. Uredništvo te edicije i uprava Jugoslavenskog leksikografskog zavoda zaključili su da će rad na toj ediciji početi pod

radnim naslovom *Bibliografski leksikon Hrvatske*. Naziv *Hrvatski biografski leksikon* prvi put se spominje u listu *Oko* (30. prosinca 1980), a ubrzo i u *Oglednom arku HBL-a*, 1981. g. Krležin autoritet bio je dostatan da ušutka sve protivnike naziva i edicije, ali su se nakon njegove smrti 1981. mnogi kritičari obrušili na tu ediciju. Aleksandar Stipčević zamoljen je da preuzme uredništvo edicije (jer se Nikica Kolumbić vratio u Zadar), što je 8. IV. 1983. i prihvatio.

God. 1984. (20. I.) predstavljena je 1. knjiga *Hrvatskog biografskog leksikona*. Knjiga je najviše napadana zbog predgovora u kojemu je vjerojatno (op. A. Stipčevića) nedostajala rečenica »pazi ovdje ima i negativnih ličnosti«. ¹ Politička javnost zahtijevala je da članci »imaju marksistički pristup«. Prvi svezak napadan je iz razloga da u njemu ima previše teologa pa i filozofa (tj. svećenika), bez obzira na to jesu li ti teolozi obnašali svećeničku dužnost. Uzalud su bila objašnjenja da mnoge osobe iz teologije-filozofije nisu uvrštene zbog crkvenih funkcija, već kao pisci tih struka. Te teške 1984. god. književnik Dragutin Tadijanović javno se usudio izreći da je izlazak *Hrvatskog biografskog leksikona* događaj godine. U toj bici za ediciju trebalo je prikupiti i prikazati pored ostalih struka i struku *filozofija* u Hrvata. Činjenica da je tiskan prvi svezak HBL-a potvrđuje intelektualnu otpornost i stvaralačku snagu bez obzira na velike poteškoće s kojima se moralo boriti. Naporima urednika i suradnika dobili smo djelo koje će dati zaokruženu sliku i pridonijeti jačanju hrvatske povijesti, kulture, književnosti, znanosti i dr. U nj su uvršteni pojedinci koji su intelektualnim snagama dali svoj prinos našoj kulturi, filozofiji i narodu kao cjelini. Nepristrani duhovni napor stručnjaka da pronađu bitne elemente hrvatskoga filozofskoga prinosa okupio je brojne intelektualce. Pripreme za HBL bile su opsežne i specifične jer u nas dotad nije bilo sličnih edicija.

Nacionalni procesi i državno utemeljenje nacija dobivaju na aktualnosti. Pojedini narodi, a tu spada i hrvatski nacionalni identitet, nosili su »negativno obilježene nacionalne odlike«. Prijeporna su načela po kojima se obilježava što je to »ono nacionalno u filozofiji jednoga naroda«. Razlika između pojmova narod i nacija jest u tome što je narod biološko-etnički realitet povezan jezikom, običajima i dr. Ako je narod prije nacije, nacija označava zajednicu koja ima političko ustrojstvo povezano zajedničkom svijesću, jezikom i kulturom s prirodnim pravom ostvarenja svoje države. Bit nacije počiva u duhovnoj supstanciji, u zajedničkoj svijesti i filozofiji. Bitno za naciju jest, osim ovoga sjedinjenja zajedničkom kulturom, i to da je nacija jedinstvena i toga svjesna. Julije Makanec u svojoj raspravi *Nacija i država* kaže²: »Narod nije proizvod prirode, nego djelo povijesti i kulture«. Ante Starčević ističe da je »država u klasičnom političkom smislu objektiviranje duha slobode, volje nacije i krijepest njezinih građana«. U tom značenju nacionalne države državu oblikuje ona podloga kroz koju nacija realizira i svoju filozofiju. Što je ono narodnosno što kao bitno u povijesnoj opstojnosti utemeljuje filozofiju jednoga naroda? Kako treba iz toga procesa

¹ Milan Kangrga, »Aporija«, *Naše teme*, 1984. br. 9: »Uvrštavanje negativnih osoba znači i njihovu rehabilitaciju.«

² Julije Makanec, »Država i nacija«, iz knjige: *O podrijetlu države*, Zagreb, 1939, 1944, str. 90.

individualizacije naroda odrediti filozofiju jednoga naroda? Ona se sigurno ne može izračunati iz nekih predispozicija i sposobnosti, kako je to pokušao Wilhelm Wundt. Filozofija jednoga naroda može biti samo ono slobodno što dolazi iz naroda i putem njega.

Autori prvih knjiga o hrvatskim filozofima bili su stranci jer su na hrvatskom tlu ti filozofi bili prešućivani. Kao što to obično jest s filozofima »malih naroda«, njihovo se vrednovanje vezuje uz europski odgovor te iz toga obzora procjenjuje i često ignorira. Europska mjera ne znači uvijek i valjanu mjeru. U »toj mjeri« ponekad su plemenitaško podrijetlo, diplomatska služba ili neki osvrti bili dostatni i ocijenjeni boljim od istinskoga slobodnoga filozofiranja, osobito ako je ono pripadalo »malom narodu« ili bilo upereno protiv aktualne vlasti. To »filozofski napredno« često je značilo filozofirati po dikatatu »naprednoga režima«, a to je značilo svoj misaoni korpus svoditi na karikaturu mišljenja. U takvim teškim desetljećima pogibeljnim za slobodno mišljenje filozofiralo se prurušeno, prikrivanje je bilo filozofska sudbina. Filozof Kruno Krstić u povijesti filozofskog mišljenja maloga naroda kao što je hrvatski vidi i prati veliko sudbonosno pitanje naroda, njegovo povijesno biće. I filozofija, kao jedan od kriterija posebnosti, samobitnosti naroda, pridonosi stvaranju njegove sudbine. K. Krstić piše: »Pravi život naroda, ono što narod čini povijesnim bićem ne leži u pasivnom doživljaju zajedničke sudbine nego u djelotvornom stvaranju vlastite sudbine. Povijesno trajanje kao philosophia perennis, nagonska je potreba za integracijom«.³

Je li nacionalna filozofija mogla nastati kao paralelnost onoga što je bilo u Europi? Kada bi se to vanjsko prenosilo na domaće filozofsko tlo, bio bi to stanovit oblik duhovne podređenosti. Ako se općim duhovnim radom došlo do filozofije, onda i filozofija jednoga naroda sadrži u sebi pojedinačno i opće kao sintezu duhovnog kretanja naroda uz pretpostavku slobode mišljenja. Ako smo u filozofiji stari 2500 g., to je baština svih bez obzira na nacionalnu filozofiju. Tek tako spoznata prošlost u nacionalnoj filozofiji može nositi filozofski izraz svoje povijesne sudbine i imati trajno uporište u koje su pozvani i filozofi pojedinoga naroda. Svaka je filozofija duhovni izraz svojega vremena, kroz individualni izraz svojega mislitelja.

Kroz jednom odškrinuta vrata povijesti istraživanja hrvatske filozofske baštine pritjecali su mnogi: Franjo Rački, Franjo Marković, Šime Ljubić, Albert Bazala, Stjepan Zimmermann, Vladimir Filipović, Šime Jurić, Emanuel Hoško, Stjepan Krasić, Heda Festini, Zlatko Posavac, Marija Bida, Franjo Zenko, Franjo Šanjek, Žarko Dadić, Tomo Vereš, Ljerka Schiffler, Branko Despot, Mihaela Girardi-Karšulin, Erna Banić-Pajnić, Damir Barbarić, Marko Josipović, Snježana Paušek-Baždar, Ivica Martinović i dr.

Korpus hrvatske filozofije rasut po inozemnim bibliotekama i arhivima zahtijeva dalja, iscrpnija istraživanja i analize. I onome što je dostupno potrebna su nova čitanja i izravno sufilozofiranje. Nadamo se da su imena filozofa koji su zamračivali

³ Kruno Krstić: »Narod, država, nacionalizam«, *Hrvatska smotra*, XII. 1944, str. 7.

put k istini iza nas (kako reče creski renesansni filozof Frane Petrić: »Rasvijetliti put, očistiti od drača i pripremiti čistinu novom mišljenju«, *Nova sveopća filozofija*).

Najstariji filozofski radovi kojima su autori Hrvati javljaju se u doba humanizma. Počeci hrvatskoga filozofskoga rada imaju relativno filozofijski karakter te je gotovo nemoguće povući oštru granicu između filozofije i teologije. S obzirom na narav njihova odnosa priklanjamo se tumačenju Tome Vereša: »Potpuno je pogrešan prijevod i tumačenje i sintagme 'ancilla theologiae' koji glasi 'služavka teologije'. U srednjem vijeku filozofija u cjelini svoga dokaznog postupka i misaonog izvođenja bila je stavljena u službu teologije. Kao takva izgubila je svoje autonomno značenje. Ponajprije 'ancilla' ne znači 'sluškinja' (to je 'serva') nego 'službenica' koja slobodno čini uslugu kome hoće i kome je potrebno. Takav je bio odnos između filozofije i teologije u srednjem vijeku, osobito u Alberta Velikoga i Tome Akvinskoga«. ⁴ U nabrajanju spomenut ćemo samo ključne filozofe koji su obilježili pojedino razdoblje.

Izvan domovine živio je i djelovao naš najoriginalniji renesansni filozof Frane Petrić (1529–1597). Osamnaestom stoljeću pripada jedan od velikana hrvatske i europske znanosti i filozofije Ruđer Josip Bošković (1711–1787). Krajem XVIII. i kroz nekoliko desetljeća XIX. st. živi skolastička filozofija po samostanskim i teološkim studijima čiji je značajniji predstavnik Andrija Dorotić (1761–1837). Letargija u filozofskom životu Hrvatske ne prestaje ni za vrijeme Preporoda. Naknadno probuđena nacionalna svijest očituje se u zanimanju iliraca za narodnu prošlost, pa i filozofsku, naročito u području estetike i pedagogije.

Utemeljenjem zagrebačkoga Sveučilišta (1874) katedra filozofije prvi put je povjerena Franji Markoviću (1847–1914). Paralelno s ovom katedrom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu postojala je i katedra filozofije na Teološkom fakultetu u Zagrebu. Krajem XIX. st. u Hrvatsku prodire utjecaj zapadnih filozofijskih struja i škola. Samo u grubim obrisima naznačili smo okvir u kojemu se radala filozofija u Hrvata, ono filozofsko što može biti prepoznato kao nacionalno filozofsko.

U prosudbi struke *filozofija u Hrvatskom biografskom leksikonu* od prvog do petog sveska izdvajamo sve osobe kod kojih se uz ime (pored drugih struka) pojavljuje struka filozof, filozofski pisac, filozof-teolog, lektor filozofije i sl. U pet svezaka HBL-a objavljeno je ukupno 7762 članka, od toga 70 članaka iz spomenute struke. Ona je dakle zastupljena s nešto manje od 1%. Je li struka *filozofija* zaista tako mala ili čeka nova istraživanja? Trideset troje autora pisalo je članke ove struke (najviše članaka napisao je Franjo Emanuel Hoško). Autori članaka uglavnom su vanjski suradnici osim devetero stručnjaka iz Leksikografskoga zavoda »Miroslav Krleža« (Pejo Ćosković, Višnja Flego, Nikica Kolumbić, Anto Lešić, Ljerka Schiffler, Anđelka Stipčević-Despotović, Jasna Šikić, Mladen Švab, Dragica Vranjić-Golub). Imena vanjskih suradnika navest ćemo u popisu uz članke. Svi članci potpisani su od autora osim dva članka (Branka Brujić i Goran Gretić) koje je potpisala redakcija.

⁴ Tomo Vereš: »O filozofiji i filozofima u nekim hrvatskim leksikonima«, *Filozofska istraživanja*, 65, 1997, str. 467–476.

**I. sv. HBL-a od A do Bi. Glavni urednik Nikica Kolumbić
(Urednik za filozofiju Vladimir Filipović) 1983. g.**

ALBERTINI, ĐURO MARIJA, filoz.-teološki pisac/autor Franjo Šanjek; AR-BIĆ, GRGUR, filozofski pisac/autor Josip Ante Soldo; ARNOLD, ĐURO, pjesnik, filozof, pedagog/autor Višnja Flego; BABIĆ IVAN, politolog i filozofski pisac/autor Višnja Flego; BAJSIĆ, VJEKOSLAV, filozofski pisac/autor Franjo Emanuel Hoško; BAKRANIN, LUKA, prof. filozofije/autor Predrag Belić; BARKOVIĆ, FRANJO VJENCESLAV, filozofski pisac/autor Franjo Zenko; BARTULOVIĆ, PETAR, povi-jesni pisac, filozof, sastavljač ljekaruša/autor Vladimir Dugački; BAZALA, ALBERT, filozof/autor Vladimir Filipović; BEBRIĆ, LUKA, prof. filozofije/autor Franjo Ema-nuel Hoško; BEDEKOVIĆ, KOMORSKI KAZIMIR, filozof i teološki pisac/autor Krešimir Nemet; BELIĆ, MILJENKO, teološki i filozofski pisac/autor Antun Boš-njaković; BENKOVIĆ, BENEDIKT, teolog i filozof/autor Marija Brida; BERLOT, DUŠKO, filozofski pisac/autor Vladimir Filipović; BERNARDIN iz BAJE, prof. fi-lozofije/autor Franjo Emanuel Hoško.

**II. sv. HBL-a od Bj do Czu. Glavni urednik Aleksandar Stipčević
(Urednica za filozofiju Ljerka Schiffler) 1989. g.**

BLAZOVIĆ, JAKOV, teološki i filozofski publicist/autor Stjepan Krpan; BO-ETHIUS DALMATA, filozof i komentator/autor Nikica Kolumbić; BOŠKOVIĆ, HIJACINT, teolog i filozofski pisac/autor Tomo Vereš; BOŠKOVIĆ, RUĐER, mate-matičar, fizičar, filozof/autor Žarko Dadić; BOŠNJAK, BRANKO, filozofski pi-sac/autor Višnja Flego; BOTTURA, PIETRO, filozofski pisac/autor Heda Festini; BOŽITKOVIĆ, JURE, teološki-filozofski pisac/autor Josip Ante Soldo; BRIDA, MARIJA, filozofski pisac/autor Vladimir Filipović; BRKLJAČIĆ, FRANJO, prof. teologije i filozofije/autor Franjo Emanuel Hoško; BRUJIĆ BRANKA, filozofski pi-sac/autor-R(redakcija); BUBALO, IVAN, teološki i filozofski pisac/autor Anto Le-šić; BUDISLAVIĆ, GRGUR, humanist, filozof i teolog/autor Stjepan Krasić; BUR-GER, HOTIMIR, filozofski pisac/autor Ante Čović; CAMILL, JULIJE, filozof/au-tor Anto Lešić; CIPRA, MARIJAN, filozof/autor Franjo Zenko.

**III. sv. HBL-a od Čab do Đuz. Glavni urednik Trpimir Macan
(Urednica za filozofiju Ljerka Schiffler) 1993. g.**

ČESENKA, OTON, filozofski pisac/autor Franjo Emanuel Hoško; ČORDA-ŠIĆ, BARTOL, filozofski pisac/autor Franjo Emanuel Hoško; ČRNOVIĆ, FRA-NJO, filozofski pisac/autor Srećko Ljubanović; ČUČIĆ, SIMEON, filozofski pi-sac/autor Erna Banić-Pajnić; ČEPULIĆ, DRAGO, esejist, filozofski pisac/autor Ante Sekulić; DADIĆ, MLADEN, filozofski pisac i publicist/autor Anđelka Stipčević-Des-potović; DESPOT, BLAŽENKA, filozofski i sociološki pisac/autor Ljerka Schiffler; DESPOT, BRANKO, filozof/autor Damir Barbarić; DESPOTOVIĆ, LADISLAV, prof. filozofije i govornik/autor Mijo Korade; DOROTIĆ, ANDRIJA, političar, filo-

zof i pisac/autor Franjo Zenko; DRAGIČEVIĆ, IVAN, lektor filozofije/autor Josip Ante Soldo; DRAGIŠIĆ, JURAJ, humanist, filozof i teolog/autor Ljerka Schiffler; DVORNIKOVIĆ, VLADIMIR, filozofski pisac/autor Branko Despot; ĐURIĆ, MILOŠ, filozofski pisac/autor Višnja Flego.

IV. sv. HBL-a od Ebe do Glu. Glavni urednik Trpimir Macan
(Urednica za filozofiju Ljerka Schiffler) 1998. g.

ETEROVIĆ, FRANJO HIJACINT, pisac i filozof/autor Stjepan Krasić; FARKAŠIĆ, BERNARD, nastavnik filozofije/autor Franjo Emanuel Hoško; FESTINI HEDA, filozof/autor Dragica Vranjić-Golub; FIGUREC, BENIGNUS, profesor filozofije/autor Franjo Emanuel Hoško; FILIPOVIĆ, VLADIMIR, filozof/autor Franjo Zenko; FOCHT, IVAN, filozof/autor Ljerka Schiffler; FRKIĆ, MATIJA, filozof i teolog/autor Ljerka Schiffler; GAJTANČIĆ, ĐURO, filozofski pisac/autor Franjo Emanuel Hoško; GALL, JOSIP, filozofski i teološki pisac/autor Mijo Korade; GALOVIĆ, FRANJO, filozofski pisac/autor Pejo Čošković; GIRARDI-KARŠULIN, MIHAELA, filozof/autor Ljerka Schiffler.

V. sv. HBL-a od Gn do H. Glavni urednik Trpimir Macan
(Urednica za filozofiju Ljerka Schiffler), 2002. g.

GRETIĆ, GORAN, filozofski pisac/autor R(redakcija); GRIMM, KARLO, filozof/autor Mijo Korade; GRLIĆ, DANKO, filozof/autor Dragica Vranjić-Golub; GRUBANOVIĆ, JOSIP, filozof i teolog/autor Jasna Šikić; GUČETIĆ, NIKOLA VITOV, filozof i polihistor/autor Ljerka Schiffler; HABAZIN, ANĐELKO, filozofski pisac i prevoditelj/autor Šimun Jurišić; HACKL, RUPERT, filozofski pisac/autor Franjo Emanuel Hoško; HAMERLE, ADULF, filozofski pisac/autor Franjo Emanuel Hoško; HARAPIN, JOSIP TEOFIL, filozofski i teolog/autor Franjo Emanuel Hoško; HEITZER, ANDRIJA, filozofski pisac/autor Franjo Emanuel Hoško; HELLENBACH, LAZAR, političar, filozofski pisac i publicist/autor Mladen Švab; HERCER, INOCENT, filozof/autor Franjo Emanuel Hoško; HERMAN DALMATIN, filozof, astronom i prevoditelj/autor Žarko Dadić; HORVAT, SAMUEL, filozofski pisac/autor Franjo Emanuel Hoško; HUDOLETNJAK, BORIS, filozof i prevoditelj/autor Dragica Vranjić-Golub.

Uočljivo je u tzv. »glavi članka« da se pored imena pojedine osobe upotrebljava ponekad kvalifikativ *filozof*, odnosno *filozofski pisac*. Razlika nije jasna jer su gotovo svi (za neke se pretpostavlja) pisali filozofske rasprave, djela, osvrti i sl. Čini se da je za nekoga tko je npr. diplomirao psihologiju lakše reći da je psiholog, iako to često nije slučaj (op. D. V. G.) HBL je jedinstvena edicija u nas po vrsti članaka jer iz obrađenih životopisa filozofa saznajemo često ne samo o životnom putu i djelima pojedinoga filozofa već i o prilikama u zemlji, gospodarskim problemima, političkim borbama, progonima, filozofskim polemikama, rodbinskim vezama (npr. ujak Alberta Bazale bio je Đuro Arnold). Mnogi filozofi radili su u diplomatskim službama, bili

govornici na pogrebima znamenitih suvremenika (Ladislav Despotović), skrivali se i sklanjali u samostan (Andrija Dorotić), kao psiholozi u brodogradilištu (Mladen Dadić), ispovjednici kneževa (Josip Gall). Impozantna je literatura na kraju članaka koja govori o osvrtima pojedinih autora na knjigu, raspravu, polemiku i sl., ali još rječitije govori o velikom korpusu hrvatske filozofske baštine pohranjenom u inozemnim knjižnicama i arhivima. Iz literature o suvremenim autorima vidi se da su periodika i časopisi tiskani u iseljeništvu bili jedini u kojima su neki filozofi mogli objavljivati svoje radove.

Najveći članak u HBL-u koji pripada struci filozofije jest onaj o Ruđeru Josipu Boškoviću. Inventivan, inovativan, iscrpan i potkrijepljen brojnim raspravama do detalja znanstvenoga rada daje nam uvid u Boškovićovo djelo. Tradicionalni pojam nedjeljive protežnosti držao je znanstveno i filozofski proturječnim, prema tome neodrživim. Umjesto rasprostranjenih mehanicističko-korpuskularnih shvaćanja Boškovićeve dinamičko-atomistička teorija otvorila je, prevladavajući spor I. Newtona i G. W. Leibniza, nove vidike u shvaćanju zakona mikrokozmosa na koje se desetljeće kasnije nadovezao i I. Kant. Njegova se teorija odrazila u mnogim radovima suvremenika, primjerica K. Scherffera, P. Maka, L. Biwalda te J. Priestleya. M. Faraday je na temeljima te Boškovićeve teorije došao do pojma *polja sila*. Najuspješniju primjenu Boškovićeve teorije na tumačenju gibanja elektrona dao je početkom XX. st. J. J. Thomson putem kojega je ona ušla u suvremenu atomsku fiziku. Zatim, izvrstan članak o Nikoli Vitovu Gučetiću, poznavatelju, tumaču i prenositelju bogatoga kulturnopovijesnoga filozofskoga nasljeđa, ali i renesansnom mislitelju duhovnih nastojanja Europe, kojemu je papa Klement VIII. podijelio naslov doktora filozofije i teologije. Gučetić u svojim raspravama polemizira o okosnicama spora između katolika i protestanata te otvoreno iskazuje neprijateljstvo prema heretičkim učenjima napadajući M. Luthera, J. Calvina i P. Melancthona. Gučetić je u djelu *Governo della famiglia* (1589), prvom teorijskom pedagoškom djelu u Hrvata, dao prikaz prilika i događaja u Dubrovniku. Članak o Hermanu Dalmatinu daje nam podroban uvid u njegovo povezivanje Abu Ma'sharove astrologije s Aristotelovom prirodnom filozofijom te u njegovo fundamentalno poimanje pojma *essentia* u njegovoj prirodnoj filozofiji. On je s Petrom *Chuniacenseom* na latinski preveo Kuran. Europski su se znanstvenici putem Hermanovih prijevoda upoznali s tadašnjim osnovnim djelima o astronomiji. U članku o Albertu Bazali ističe se da je u ondašnje skromno filozofijsko nazivlje hrvatskoga jezika unio prikladne termine i skovao nove. Proučavajući hrvatsku filozofsku baštinu tražio je ideje koje odgovaraju duhu našega naroda. Njegovim zalaganjem osnovana je *Revija za filozofiju i psihologiju*, 1927 (bio je i glavnim njenim urednikom), prvi časopis za filozofiju i psihologiju u nas. Članak o Vladimiru Dvornikoviću naglašava značenje ovoga mislitelja kao autora prvog sustavnog prikaza suvremene filozofije u nas (*Savremena filozofija*, 1919).

U svom plodnom istraživanju hrvatske filozofske baštine Marija Brida obradila je dotada nepoznate cjeline i obznanila nove spoznaje, primjerice o Benediktu Benkoviću i Jurju Dubrovčaninu. Mnogi su tekstovi o filozofima u *Hrvatskom biografskom leksikonu* rezultat kontinuiranoga istraživačkoga rada objavljivanaog u tekstovima ča-

sopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, koji izlazi kontinuirano od 1975. do danas te objavljuje izvorne radove proučavanja hrvatske filozofske baštine. Pokretač tog časopisa je Vladimir Filipović, koji je poticao taj rad i zalagao se za sustavnije istraživanje hrvatske filozofske baštine te bio, prema riječima Franje Zenka: »signum temporis« svojega vremena.

Primjer leksikografski eruditna prikaza nadalje je članak o Jurju Dragišiću u kojemu se uz filozofski rad i odgovor na aktualne filozofsko-teološke rasprave (primjerice, obrana 900 teza Pica della Mirandole o kršćanskoj kabali protiv tomističkih i skotističkih teologa) ističe autorova filozofska vizija jedinstva kršćanske Europe te uspostava sveopćeg mira.

Filozofska terminologija koja se rabi u člancima *Hrvatskog biografskog leksikona*, uglavnom je standard hrvatskoga filozofijskoga nazivlja koji se očituje u pronalaženju svojevrsne sredine i prihvaćanju tradicionalne terminologije. U člancima ima i europskih internacionalizama, ali uglavnom ondje gdje se nije pronalazio adekvatan izraz, što potvrđuje staru muku i želju da se osim istraživanja hrvatske filozofske baštine upotpuni i istraži i hrvatsko filozofijsko nazivlje.

Ako filozofija ima ključnu ulogu u oblikovanju duhovne supstancije i nacionalne samosvijesti, onda treba istaknuti vrijednost i jedinstvenost ove edicije. Ne ulazeći u povijesnu analizu objektivnih političkih zbivanja koja nisu dopuštala sustavnije istraživanje povijesti hrvatske filozofske baštine dug prema vlastitoj duhovnoj baštini mora biti namiren. Uz već nabrojene autore suvremeni hrvatski mislitelji (Šime Jurčić, Mirko Dražen Grmek, Marija Brida, Franjo Šanjek, Žarko Dadić, Ljerka Schiffler i dr.) svojim istraživanjima znatno pridonose otkrivanju još nepoznatih dijelova hrvatske filozofske baštine upućujući nas u nove spoznaje, ispravke i dopune dosadašnje historiografije. Velik je korak napravljen u otkrivanju hrvatske filozofske baštine što kao živa snaga današnjice čeka nova istraživanja i proučavanja kao i sud javnosti. Budućim istraživačima koristit će nesumnjivo *Hrvatski biografski leksikon* također i časopis *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, a međunarodnoj javnosti i časopis *Studia historiae philosophiae Croaticae*, pokrenut 1991. Upoznavanje naše filozofijske tradicije obveza je koju *Hrvatski biografski leksikon* Leksikografskog zavoda »M. Krleža« ispunjava, ali i rađa nova nastojanja kao što je izradba *Hrvatskog filozofijskog rječnika*, *Hrvatske filozofijske bibliografije* i dr.

DRAGICA VRANJIĆ-GOLUB